

AMİSOS / AMISOS

Cilt/ Volume 1, Sayı/ Issue: Özel Sayı/ The Special Issue
(Orta Aras Havzası/ The Middle Aras Basin), ss./ pp. 85-94
ISSN: 2587-2222 / e-ISSN: 2587-2230
DOI: 10.48122/amisos.1038559

Özgün Makale / Original Article

Geliş Tarihi/Received: 19. 12. 2021
Kabul Tarihi/Accepted: 12. 02. 2022

İĞDIR/KORUKTEPE II HÖYÜĞÜ

İĞDIR/KORUKTEPE II MOUND

Davut YİĞİTPAŞA*

Öz

İğdır'ın Karakoyunlu İlçesi'nde, Ağrı Dağı'nın kuzey eteğine İğdır Ovası'na kadar inen bir lav akıntısının son uzantılarındaki kayalık alçak bir tepe üzerinde yer alan Koruktepe Höyüğü, Kalkolitik, İlk Tunç ve Orta Demir Çağı'na ait seramik parçaları tespit edilmiştir. Hemen bitişiğindeki Koruktepe I Höyüğü'nde Orta Demir Çağı'na ait verilerin bulunmaması bitişiğindeki Koruktepe II'nin Urartu döneminde konumunun önemini göstermektedir. Ayrıca Koruktepe II Höyüğü'nden elde edilen bulgular, Ağrı Dağı ve çevresi, Güney Kafkasya (Gürcistan, Ermenistan, Nahçıvan, Azerbaycan) ve Kuzey Batı İran'la paralel bir kültürel gelişim gösterdiğini göstermektedir. İğdır ilini kapsayan araştırma alanımız genel anlamda aynı özellikleri gösteren kültür bölgesine sahiptir. Bölge çanak çömlekleri, tipolojik ve mal grubu özelliklerinden hareketle birbirleriyle büyük bir paralellik içerisinde oldukları görülmektedir. Söz konusu kültür bölgesinin çanak çömlekleri genel hatlarıyla değerlendirildiğinde; homojen bir kültürel yapıyı barındırdıkları anlaşılır.

Anahtar Kelimeler: Orta Aras Havzası, İğdır, Kalkolitik Çağı, Urartu, Çanak Çömlek

* Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Kurupelit Kampüsü-Samsun/Türkiye. E-posta: davut.yigitpasa@omu.edu.tr ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8821-5628>

Abstract

In the Karakoyunlu District of Iğdır, sherds belonging to the Koruktepe Mound, Chalcolithic, Early Bronze and Middle Iron Age ceramics were found, which is located on a rocky bottom of the last degree of a lava descending to the northern skirt of Mount Ararat to the Iğdır Plain. The adjacent Koruktepe I, which belongs to the Middle Iron Age, immediately shows the departure from the Urartian period of the adjacent Koruktepe II. In addition, the obtained from Koruktepe II Mound shows a parallel project development with Mount Ararat and its surroundings, South Caucasus (Georgia, Armenia, Nakhchivan, Azerbaijan) and North West Iran. Our research area, which covers the province of Iğdır, has a cultural region showing the same characteristics in general. It is seen that the pottery of the region is in great parallel with each other based on the typological and ware group characteristics. When the pottery of the said cultural region is evaluated in general terms; It is understood that they have a homogeneous cultural structure..

Keywords: The Middle Aras Basin, Iğdır, Chalcolithic Age, Urartian, Pottery

Giriş

Ağrı Dağı'nın kuzeyinde Iğdır Ovası/Aras Vadisi, güneyinde ise Doğubayazıt Ovası bulunmaktadır. Ağrı Dağı'nın kuzeyindeki Iğdır Ovası, bereketli tarım alanlarına sahip olmasının yanı sıra Kafkasya geçidi ve vadi üzerinden Kuzey İran'a ulaşan yol üzerinde bulunması nedeniyle en erken dönemlerden başlayarak oldukça önemli yerleşmeleri bünyesinde barındırmıştır. Iğdır Ovası (Sürmeli Çukur) aslında Ermenistan'daki Aragats-Alagöz Dağı ve Ağrı Dağı arasından akan Aras Nehri düzlüğüdür ve bu düzlüğün Türkiye sınırlarında kalan kısmı Iğdır Ovası olarak tanımlanır. Aras Nehri aynı zamanda Ermenistan, Nahçıvan ve İran ile sınırlarımızı oluşturur.¹

Iğdır Ovası'nda yerleşimler yoğunlukla dağın lav akıntılarının ovayla birleştiği noktalardadır. Höyükler çoğunlukla ovalarda iken bir kısmı ise alçak lav tepeleri üzerindedir. Bu yerleşimler Geç Kalkolitik Çağ'dan (yaklaşık MÖ 3750-3400) Geç Demir Çağı'na (yaklaşık MÖ 600-334) kadar iskâna sahiptir.²

Koruktepe II Höyüğü

Koruktepe Höyüğü; Iğdır'ın Karakoyunlu İlçesi'nin güneybatısında, Fatih Mahallesi, Koruktepe Mevkii'ndeki bulunan ve aynı isimle adlandırılan tepedir. (Koordinat: 39.967037, 44.168377; Rakım: 848 m.). Ağrı Dağı'nın kuzey eteğine Iğdır Ovası'na kadar inen bir lav akıntısının son uzantılarındaki kayalık alçak bir tepe üzerinde yer alan höyük, A. Yardımcı başkanlığında 2020 yılında gerçekleştirilen yüzey araştırmasında tespit edilmiştir (Har. 1).³ Buradaki Koruktepe diye bahsi geçen alçak tepenin yanındaki tepede daha önce A. Özfırat tarafından aynı dönem ve buluntu özellikleri gösteren bir höyük tespit edilmişti.⁴ Ancak farklı olarak Urartu tabakası olması dolayısıyla diğeri ile özdeşleştirilmeyip bu yeni tepeyi Koruktepe II olarak kayıt altına alınması uygun görülmüştür (Res. 1).⁵ Koruktepe II, 3 km güneybatısındaki Melekli-Delikkaya'daki yerleşimlerle benzer şekilde Kalkolitik Çağdan başlayıp Orta Demir Çağına değin buluntu vermiştir.⁶

¹ Özfırat 2014a, 111-113.

² Marro-Özfırat 2005, 319-356; Özfırat 2010, 526.

³ Koruktepe II Höyüğü, Dr. Ayhan YARDİMCİEL başkanlığında yürütülen "Ağrı-Iğdır İleri Orta ve Son Tunç Çağı Aras Boyalıları Kültürü: Kale, Nekropol, Yerleşim Yerleri ve Çanak Çömlekleri Yüzey Araştırması" proje başlıklı saha çalışmasında tespit edilmiştir.

⁴ Özfırat 2012, 155.

⁵ Makalede kullanılan harita ve resimler ABKAYA (Ağrı-Iğdır İleri Aras Boyalıları Kültür Yüzey Araştırması) arşivinden alınmıştır.

⁶ Doğan vd. (Baskıda).

Yapılan araştırma sırasında höyüğün anatomik yapısı hakkında gözlemler yapılarak yüzeyinden çanak çömlek parçaları toplanmıştır (Res. 2-3). Höyükte Arkeolojik kazı yapılmadan tabakalanma ve kesin bir tarihlendirme yapılması şimdilik olanaksız olmakla birlikte, eldeki verilerle, Geç Kalkolitik Çağ'dan başlayarak kesintili de olsa Orta Demir Çağ'a kadar yerleşmelere sahne olduğu anlaşılmaktadır. Üzerinde Geç Kalkolitik, İlk Tunç, Erken ve Orta Demir Çağı Urartu Krallığı dönemlerine ait seramik parçaları ve mimari izler tespit edilmiştir. Seramiklerin en yoğun olduğu dönem Kalkolitik Çağ ile Urartu Krallığı dönemlerine aittir. Höyük, genel olarak Van Gölü Havzası'ndan da bildiğimiz şekilde kesintili ancak uzun süreli yerleşim izleri gösterir⁷.

Koruktepe II Höyüğü'nde Kalkolitik Çağ yerleşiminde arkeolojik buluntu olarak katkılı boyalı-boyasız çanak çömlek parçalarına rastlanmıştır (Res. 5). Geç Kalkolitik Döneme (ykl. MÖ 3750-3400) ait çanak çömlekler kahve-kiremit mal grubundan olup orta pişirilmiştir. Çanak çömleklerde orta kum ve yoğun bitki katkısı görülmektedir. Açkısız ve el yapımıdır. Aynı mal grubu ve form, basit ağızlı, dik boyunlu ve yuvarlak gövdeli çömlekler olarak Koruktepe I Höyüğü'nde de ele geçmiştir.⁸ Bazıları iri ve özensiz kapların yapımında kullanılmıştır. Bunların dokusu iri katkılar nedeniyle tam yoğun değildir ve bu nedenle çanak çömleklerin de kırılma düzlemi düzgün olmamaktadır. Seramiklerin bazılarının yüzünde hasır (Sepet) baskı izleri görülmektedir.⁹

İlk Tunç Çağı seramikleri, astar özelliklerine göre çift renkli mal grubu, kahverengi hamurlu, hamurunun renginde astarlı, ince ve orta kum, genellikle iyi ve orta derecede pişirilmiş, el yapımı, iyi derecede açık ve astarlıdır (Res. 6). Çanak çömleklerin iç yüzeyi hamurun renginde astarlı iken dış yüzü pişmeden dolayı siyah rengi almıştır. Yüzeyden tespit edilen çanak çömleklerin kronolojik sıralamasın göre höyük Orta ve Son Tunç Çağı'nda yerleşim yeri olarak kullanılmamıştır. Ağrı Dağı'nın kuzeyinde İğdır Ovası arkeolojisinin Orta Tunç Çağı verisi Aşağı Erhacı Yerleşmesinde tek tabaka olarak tespit edilmiştir¹⁰. Orta Tunç Çağı ile ilgili çanak çömlek buluntusuna ulaşamayan höyüğün yeniden iskâna sahne olması Demir Çağı'nda mümkün olmuş gibi görünmektedir.

Koruktepe II Höyüğünün 150 m. güneyinde taş yığma kurgan mezarlığı tespit edilmiştir. Koruküstü olarak adlandırılan bu kurgan mezarlığı Abbasindüzü olarak bilinen bölgenin hemen güneyindeki alçak tepeler üzerinde düzensiz bir şekilde bulunmaktadır. Gerek Koruküstü Kurgan Mezarlığı'nda gerekse Koruktepe II'nin yüzeyinde Erken Demir Çağı seramiklerinin tespit edilmesi (Res. 7) ve bu merkezlerin birbirlerine çok yakın olmasından dolayı, mezarlığın yerleşim yerine ait olma ihtimalini güçlendirmektedir. Koruküstü nekropoller EDC'nin baskın kültürü olan hareketli göçebe topluluklara (Transhumanist) da ev sahipliği yatığını göstermektedir.¹¹

Alçak bir tepe üzerinde bulunan Höyük tipi yerleşmenin mevcut mimari yapısı oldukça tahrip edilmiştir. Buna rağmen 18.40 m. uzunluğunda bir duvar ve bu duvar ile kesişen 3 m.'lik farklı bir duvarın kalıntısı mimari üslup açısından Urartu dönemine tarihlenmiştir (Res. 4). Koruktepe'de tespit edilen Bianili Malı olarak bilinen Urartu seramikleri, Urartu Krallığı'nın önemli eyaletlerinden biri olan *Miniuahinili* isimli eyalet merkezinin buraya olan yakınlığı ile alakalı görülmektedir. Seramikler saray malı olarak tanımlanan parlak kırmızı astarlı, az katkılı kaliteli Bianili çanak çömlekleridir (Res. 8).¹²

⁷ Veli Sevin, Karagündüz Stratigrafide OTÇ eksikliği. Tarhan-Sevin 1993, 411; Sevin vd. 1999, 411; Sevin-Özfirat 2000, 172.

⁸ Özfirat 2012, 155, Res. 2.

⁹ Yiğitpaşa 2013, 339-358.

¹⁰ Yardimciel 2018c, 127-130.

¹¹ Yardimciel 2015a, 127; 2015b; 2018a, 247-269; 2019, 25-47.

¹² Erdem-Konyar 2011, 270.

Seramikler, kiremit astarlı mal grubu, hamur rengi olarak devetüyü, kahve tonlarında hamur kullanılmıştır. İçi ve dışı kiremit renkte astarlıdır. Kapların hamuru iyi elenmiş kil, genellikle de ince ve orta kum katkısı ile hazırlanmıştır. İnce hamurluların katkı maddeleri ya arındırılmış ya da iyice yoğrularak bunların kaybolması sağlanmıştır. Genellikle orta derecede pişirilmiş, ačkılı ve çark yapımıdır. Bunlar içerisinde dışa taşkın dudaklı, şişkin karınlı, ačkılı kâseler en karakteristikleridir. Yerleşim yerinde ciddi miktarda kaçak kazı çukurlarına rastlanmıştır.

Iğdır'da kazısı yapılan ve stratigrafisi bilinen Kültepe bölge için en önemli yerleşim yeridir. İlk Tunç Çağı'ndan Geç Demir Çağı'na kadar kesintisiz yerleşim görmüştür.¹³ Koruktepe II Höyüğü'nde bulunan seramikleri tarihlendirirken, teknolojik ve morfolojik özelliklerinden hareketle, daha önce kazısı yapılmış Kültepe'de stratigrafik olarak tespit edilmiş buluntular ile ilişkiler kurularak değerlendirilmeye gidilmiştir. Her iki höyüğünde İlk Tunç Çağları'na ait seramikleri, Kültepe ve bölge höyüklerinin çağdaş çanak çömleği ile yakın ilişkisi olduğu anlaşılmaktadır. Iğdır bölgesi ölçeğinde İTÇ Kültürü izole bir bölge olmaktan çok kültürün yayılım alanı içinde erken evresinden geç evresine kadar görülmektedir. Kültürün en karakteristik özelliği son derece kaliteli örneklerin görüldüğü siyah astar ve ačkı uygulamasının malzememizin de en önemli özelliği olmasıdır.¹⁴

Çevredeki dağ yamaçlarında da benzer yerleşim yerleri vardır. Tunç ve Demir çağları için en dikkat çekici olanlar: Aktaş, Karakoyunlu, Lanetlitepe, Kasım Tığı, Kültepe, Gıcık, Gacerdoğanşalı, Doğubayazıt ovasında Yaycı, Gökçeli ve Ziyaret Tepe-Sağlıksuyu, Bozkurt, Ömerağa, Çetenli'dir.¹⁵

Sonuç

Iğdır ili Karakoyunlu ilçesi sınırları içinde bulunan Koruktepe II Höyüğü, Kalkolitik, İlk Tunç, Erken ve Orta Demir Çağı'na ait seramik parçaları tespit edilmiştir. Koruktepe I Höyüğü'nde Orta Demir Çağı'na ait verilerin bulunmaması bitişiğindeki Koruktepe II'nin Urartu döneminde konumunun önemini göstermektedir. Ayrıca Koruktepe II Höyüğü'nden elde edilen bulgular, Ağrı Dağı ve çevresi, Güney Kafkasya (Gürcistan, Ermenistan, Nahçıvan, Azerbaycan) ve Kuzey Batı İran'la paralel bir kültürel gelişim gösterdiğini göstermektedir. Iğdır ilini kapsayan araştırma alanımız genel anlamda aynı özellikleri gösteren kültür bölgesine sahiptir. Bölge çanak çömlekleri, tipolojik ve mal grubu özelliklerinden hareketle birbirleriyle büyük bir paralellik içerisinde oldukları görülmektedir. Söz konusu kültür bölgesinin çanak çömlekleri genel hatlarıyla değerlendirildiğinde; homojen bir kültürel yapıyı barındırdıkları anlaşılır.¹⁶

Bölgede yürütülen arkeolojik kazı ve yüzey araştırmaları MÖ IV. Bin yılın başlarından itibaren bölgenin kültürel görünümü hakkında değerli bilgiler sağlamıştır. Iğdır'ın Kalkolitik Çağ'dan özellikle Tunç Çağı'ndan itibaren yoğun bir yerleşime sahne olduğu açıktır. Demir Çağı'nda ise tüm bölgede olduğu gibi, bu bölgede de yerleşim sayısı son derece yoğunlaşmıştır. Genel olarak Kalkolitik Çağ'dan başlamak üzere Tunç ve Demir Çağlarının tüm aşamalarının yerleşim yeri ile temsil edildiği Iğdır bölgesinin, Kafkasya ve İran kültür bölgelerine olan yakınlığı bölgeyi özel bir konuma oturtmuştur (Har. 1).

Bu doğrultuda yapılacak kazı çalışmaları, Aras Vadisi-Iğdır Ovası'nın Kafkasya geçidi ve Kuzey İran'a ulaşan yol üzerinde olması nedeniyle Iğdır'ın bu yöresindeki kültürlerin en iyi şekilde tanımlanmasını sağlayacaktır.

¹³ Barnett 1963, 153-198.

¹⁴ Yiğitpaşa-Can 2012, 274-291.

¹⁵ Marro-Özfirat 2005, 319-356; Özfirat 2010, 526, 528.

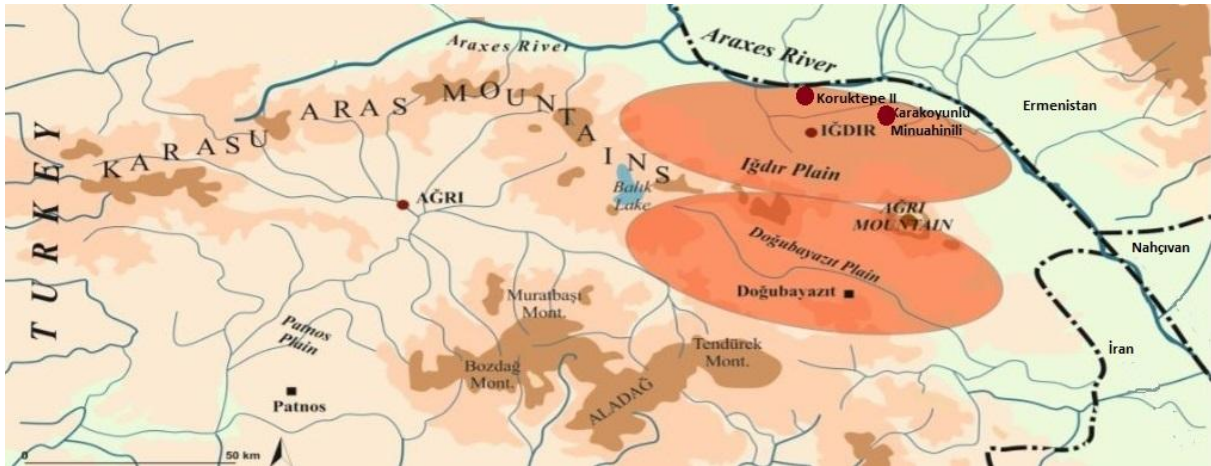
¹⁶ Yiğitpaşa 2013, 339-358.

Kaynakça

- Barnett, D. R. 1963, "The Urartian Cemetery at Iğdır", *Anatolian Studies*, XIII, 1963, 153-198.
- Doğan, A.-Gür, B.-Yardimciel, A. (Baskıda), "Ağrı-Iğdır İlleri Orta ve Son Tunç Çağı Aras Boyalıları Kültürü, Kale, Nekropol, Yerleşim Yerleri ve Çanak Çömlekleri 2019-2020 Yüzey Araştırması", *Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma Sonuçları Yayınları*.
- Erdem, A. Ü.-Konyar E. 2011, "Urartu Çanak Çömleği", *Urartu: Doğuda Değişim*, (Eds. Köroğlu, K.-Konyar, E.), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 268-284.
- Marro, C.-Özfirat, A. 2003, "Pre-Classical Survey in Eastern Turkey, First Preliminary Report: the Ağrı Dağ (Mount Ararat) Region", *Anatolia Antiqua*, 11, 385-422.
- Marro, C., Özfirat, A. 2005, "Pre-Classical Survey in Eastern Turkey, Third Preliminary Report: Doğubayazıt and the Eastern Shore of Lake Van", *Anatolia Antiqua*, 13, 319-356.
- Özfirat, A. 2010, "Archaeological Investigations in the mt. Ağrı region: Bronze and Iron Ages", *Proceedings of the 6th International Congress on the Archaeology of the Ancient Near East* (May, 5th-10th 2008, "Sapienza" - Università di Roma), (Eds. P. Matthiae, F. Pinnock, L. Nigro and N. Marchetti), Wiesbaden, 525-538.
- Özfirat, A. 2012, "Van, Ağrı ve Iğdır İlleri Yüzey Araştırması, 2010", *29. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1, 155-172.
- Özfirat, A. 2014a, "Aktaş: Ağrı Dağı'nın Kuzey Eteği'nde Aras Vadisi'nde Bir Urartu Kalesi", *Arkeolojiyle Geçen Bir Yaşam İçin Yazılar Veli Sevin'e Armağan SCRIPTA*, (Ed. A. Özfirat), Ege Yay., İstanbul, 111-120.
- Özfirat, A. 2014b, "Bozkurt Kurgan Nekropolü Kazısı", *Mustafa Kemal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü Kazı ve Araştırmaları* (Eds. A. Özfirat-N. Köse), Mustafa Kemal Üniversitesi Yayınları No: 51, Antakya, 45-70.
- Sevin, V.-Kavaklı, E.-Özfirat, A., 1999, "Karagündüz Höyüğü 1998 Yılı Kazıları", *21. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 1, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları Yayın No: 2344/1 Ankara, 409-420.
- Sevin, V.-Özfirat, A. 2000, "Van Karagündüz Kazıları", *Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi, 1932-1999*, İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Yayın No: 4242, İstanbul, 168-174.
- Tarhan, T.-Sevin, V. 1993, "Van Kalesi ve Eski Van Şehri Kazıları 1991", *14. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 1, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 407-429.
- Yardimciel, A. 2015a, "Orta Aras Havzası'nın Tarihi ve Kültürel Zenginliği", *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14, 121-128.
- Yardimciel, A. 2015b, *Orta ve Son Tunç Çağı'nda Orta Aras Havzası*, Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Kars.
- Yardimciel, A. 2018a, "Orta Aras Havzası'nın Anadolu Paydaşında Göçebelik, Yollar ve Güzergâhlar", *Eski Yakındoğu'da Ulaşım Üzerine Yazılar*, Akademisyen Kitabevi, Ankara, 247-269.
- Yardimciel, A. 2018b, "Ağrı ve Iğdır İlleri Orta ve Son Tunç Çağı Aras Boyalıları Kültürü Kale, Nekropol, Yerleşim Yeri ve Çanak Çömlekleri 2016 Yılı Yüzey Araştırması", *35. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1, 163-175.

- Yardimciel, A. 2018c, “İğdır’da Bir Orta Tunç Çağı Kompleksi Aşağı Erhacı Yerleşimi ve Kalesi”, *Seleucia*, VIII, 123-137. Alıntı için 127-130.
- Yardimciel, A. 2019, “Orta Aras Havzası’nın Anadolu Paydaşında Pastoral Yaşam (Transhümanistlerin ve Nomadiklerin Yerleşim Stratejileri)”, *Cenubi Garbi Kafkas Hükümeti’nin Kuruluşunun 100. Yılı Münasebetiyle Kars ve Güney Kafkasya Tarihi Yazıları*, (Ed. Muharrem Turp), İdeal Kültür Yayınları, İstanbul, 25-47.
- Yiğitpaşa, D.-Can, S. 2012, “Van Müzesi Buluntuları Işığında Van-Muş Bölgesi’nde Erken Tunç Çağı ve Karaz Kültürü”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5/20, 274-291.
- Yiğitpaşa, D. 2013, “Samsun İlinde Geç Kalkolitik Çağa? Tarihlenen Delikli Tepe ve Kürkürün Tepe Höyüğü”, *M. Taner Tarhan’a Sunulan Makaleler*, (Eds. O. Tekin-M. H. Sayar-E. Konyar), 339-358.

Harita ve Resimler

Har. 1: Koruktepe ve Minuahinili yerleşmelerinin İğdır ile birlikte coğrafi konumları

Res. 1: Koruktepe II Höyüğü (soldaki tepe)

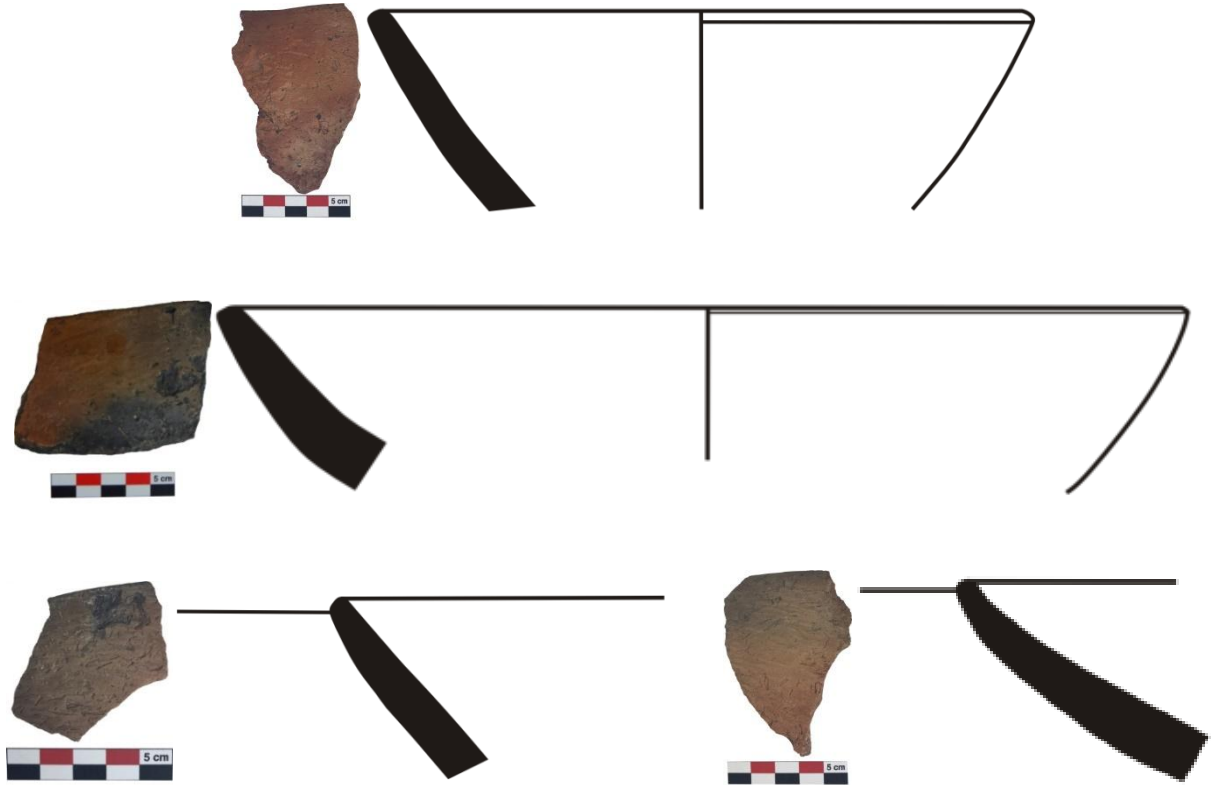
Res. 2: Koruktepe II Höyüğü

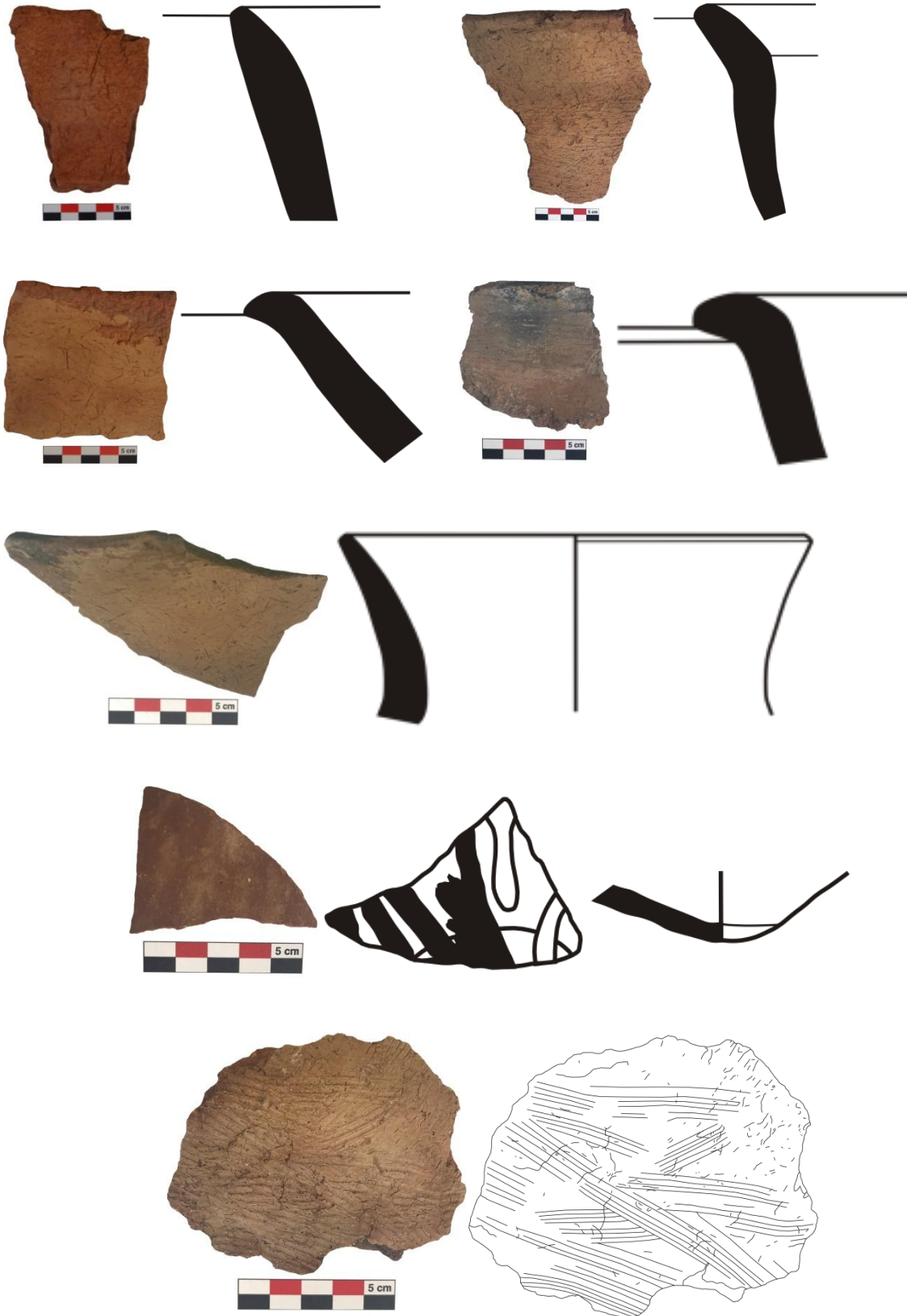

Res. 3: Koruktepe II Höyüğü

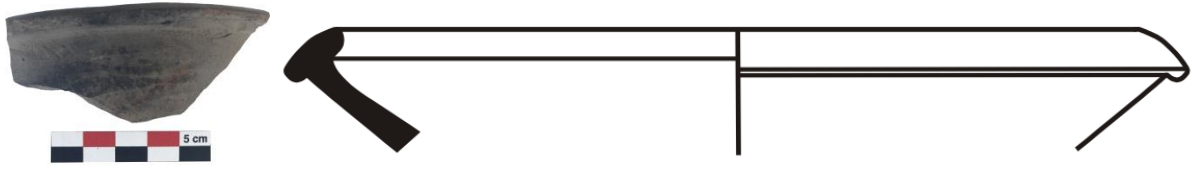

Res. 4: Urartu Mimarisi Ölçüm Çalışmaları

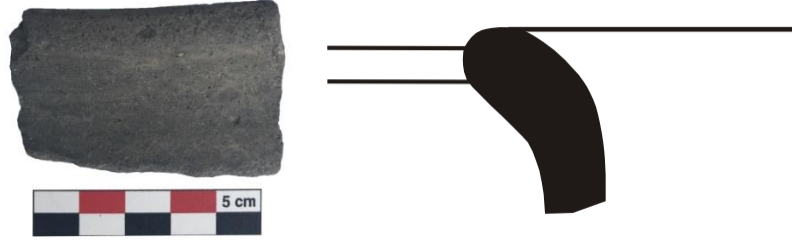

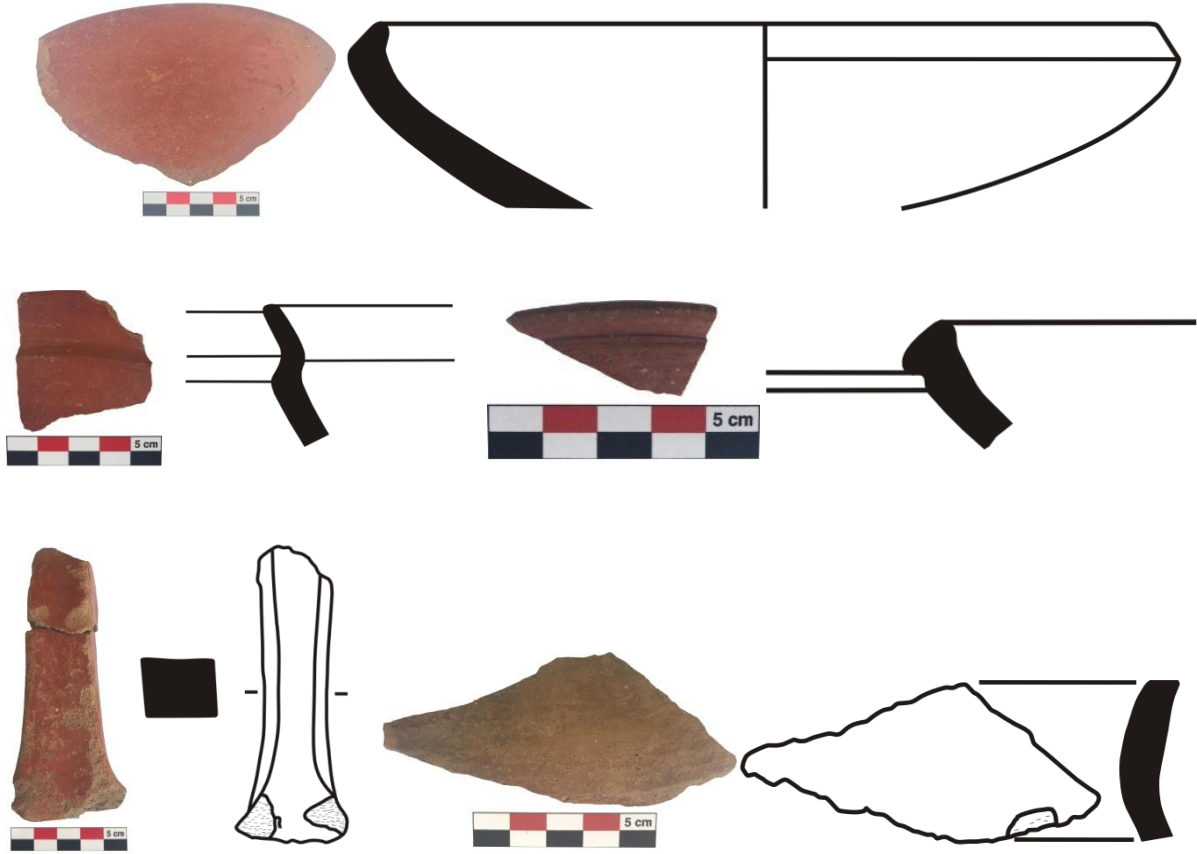
Res. 5: Korkutepe II Höyüğü Kalkolitik Çağ Seramik Örnekleri

Res. 6: Koruktepe II Höyüğü İlk Tunç Çağı Seramik Örneği

Res. 7: Koruktepe II Höyüğü Erken Demir Çağı Seramik Örneği

Res. 8: Urartu Binanili ve Kahverengi Hamurlu Seramik Örnekleri